

Kina inför 80-talet — om tillväxt, utrikeshandel och strukturreformer

Kinas ledning satsar nu på en snabb ekonomisk utveckling. Bland de medel som används finns exportzoner, kapital- och teknikimport samt försiktiga experiment med decentraliserade ekonomiska beslut. Förväntningarna om snara resultat är kanske för högt ställda, skriver Torbjörn Wikland.

Ekonomisk utveckling i de fattiga länderna är sedan länge föremål för omfattande studier och debatt. Men utvecklingen i Folkrepubliken Kina — det största av de fattiga länderna — behandlas oftast för sig. Det har flera rimliga förklaringar. Åren 1960–78 offentliggjorde Kina ingen ekonomisk statistik. Det försvårade givetvis både jämförelser och bedömningar. Brytningen med Sovjet 1960 och kulturrevolutionen 1966–76 gav näring åt uppfattningen att Kina gick en egen väg till ekonomiskt välstånd. Men problemen att få skärpa i bilden av en annorlunda utvecklingsmodell har varit stora. Fakta om den ekonomiska politiken, både den uttalade och den faktiska, har varit ofullständiga och svårtolkade.¹ Även politiska faktorer kan ha bidragit till en särbehandling av Kinas ekonomiska utveckling. Folkrepubliken har alltid haft en stark politisk utstrålning, trots (eller kanske just därför) att politiken upprepade gånger fallit ur ra-

men för en traditionell höger-vänsterskala.

De stora politiska förändringarna i Kina efter 1976 börjar nu avsätta resultat i den kinesiska ekonomin. En ökad satsning på ekonomisk tillväxt, en ny utrikesekonomisk orientering och strukturreformer av den typ som Östeuropa genomförde under 60-talet är de viktigaste exemplen på detta. Till detta kan vi lägga ökad information om aktuell ekonomisk politik, dess resultat och institutionella förutsättningar. Tillsammans ger det möjligheter att föra in Kina i diskussionen om den fattiga världens utveckling på ett helt annat sätt än tidigare.

I denna artikel ska jag kortfattat beröra vad som hänt i kinesisk ekonomi under de senaste åren och vad det kan säga oss om utvecklingen på 80-talet och framöver. Vilka är förutsättningarna för en snabb ekonomisk tillväxt? Är "den öppna dörrrens politik" inom utrikeshandeln, särskilt med västvärlden, en långsiktig politik? Är Kina på väg att bli en socialistisk marknadsekonomi? Det är tre frågor jag ska försöka belysa.

Civilekonom TORBJÖRN WIKLAND är anställd vid riksrevisionsverket. Han har under lång tid följt och rapporterat om utvecklingen i Kina och arbetar fn med en bok om Kinas ekonomi.

Kinas moderniseringsprogram

En koncentration på frågan om ekonomisk tillväxt präglar politiken i Kina ef-

¹ Tillgången på kinesiska källor och källmaterial till denna artikel berörs i ett appendix till artikeln.

ter kulturrevolutionen. Det blev känt och omtalat i hela världen genom det stora moderniseringsprogrammet till år 2000. Själva programmet, "de fyra moderniseringarna" – av jordbruk, industri, försvar samt teknik och vetenskap – syftar egentligen på en preliminär perspektivplan för den ekonomiska utvecklingen. Planen till år 2000 har aldrig offentliggjorts i detalj. Antagligen har den inte heller blivit mer än olika utkast. Nu är det dessutom tveksamt om ens något av de mål för år 2000 som uppställdes 1977–78 fortfarande är giltigt.² Trots detta är det en lämplig utgångspunkt för en diskussion om vad Kina kan och inte kan åstadkomma.

Av de fåtaliga uttalandena om målen framgår bl a att Kina år 2000 ska uppnå eller överträffa nivån bland världens länder i fråga om produktion av de viktigaste jordbruks- och industriprodukterna. Kina är redan idag den största producenten bland världens länder av spannmål, bomullsgarn och bomullstyger. Intressantare är kanske att Kinas kolproduktion är i nivå med Sovjets och USAs, de två ledande kolproducenterna. För nästan alla andra industriprodukter ligger emellertid produktionen i dagens Kina långt efter de största industriländernas. Går vi över till typiska "välfärdsprodukter" som tex tidningspapper kan vi konstatera att redan produktionen i vårt lilla land är större än Kinas.

Ett belysande exempel är stålproduktionen. År 1978 producerade Kina 32 miljoner ton råstål. Kina behåller därmed positionen som den ledande stålproducenten bland tredje världens länder. Trots detta producerade världens ledande stålproducent, Sovjetunionen, hela 151 miljoner ton samma år, dvs ca 5 gånger så mycket som Kina.³ Eftersom Sovjets och andra länders produktion förmodligen kommer att höjas till år 2000 måste Kina kanske producera uppåt 200 miljoner ton år 2000 för att bli största

producent. Det förefaller orimligt att Kina skulle klara detta på så kort tid. De vaga uttalandena om planerna till år 2000 gör dock att man inte kan utesluta att Kinas planerare kanske räknat med att det "bara" ska produceras 100 miljoner ton år 2000. Det innebär en kraftig ökning av produktionen men verkar dock inte orimligt. Om efterfrågan i Kina verkligen kommer att vara så stor år 2000 är dock tveksamt.

I fråga om de flesta viktigare industriprodukterna har dock Kina längre väg att gå för att nå "världsnivån" än i fråga om stål. Det gäller även om man tar hänsyn till att de vaga målbeskrivningarna ger utrymme för mycket vida tolkningar. Det är således förståeligt att många utanför Kina tvekat inför dess möjligheter att förverkliga den stora moderniseringsplanen till år 2000.

Vi bör tillfoga en enkel precisering. I samband med moderniseringsplanen har kinesiska uttalanden bara berört mål för totalproduktionen – inte produktionen per capita. Om Kina skulle producera lika mycket stål per invånare år 2000 som Japan 1978 skulle Kina vara tvungna att producera ca 1000 miljoner ton, dvs närmare dubbelt så mycket som den totala världspröduktionen 1978! En önskad totalproduktion på 200 miljoner ton år 2000 blir således ganska blygsam om vi omvandlar den till produktion per invånare – ca 0,15 ton. (Japan producerar ca 0,9 ton per invånare.) Resonemanget

² Arbetet med moderniseringsplanen initierades av den 1976 avlidne premiärministern Zhou En lai och leddes under 1975 av Deng Xiaoping. Det blev snabbt en stor politisk stridsfråga, som kom att prägla också de stora politiska förändringarna efter Mao Tse-tungs död i september 1976. Om 1975 års förberedelsearbete för planen kan man läsa i de "tre giftiga ogräsen" – tre rapporter av Deng Xiaoping, i *The Case of the Gang of Four*, av Chi Hsin, Cosmos Books, Hongkong, 1977.

³ Förutom officiell kinesisk statistik (se appendix) och Statistisk årsbok 1979 har jag utgått från en tankeväckande statistikjämförelse i *The China Business Review*, Washington, jan–feb, 1980.

antyder en enkel men viktig slutsats: Även om moderniseringsplanen skulle genomföras, är det föga sannolikt att Kina utvecklats till ett i-land år 2000. Språnget från u-land till i-land tar längre tid än så.

Planen till 1985

För att bedöma Kinas framtida tillväxttakt kan vi lämna diskussionen om målen till år 2000 och i stället utgå från den första etappen i moderniseringsplanen – ursprungligen en 10-årsplan 1975–85.⁴ De politiska konflikterna 1975–76 medförde att planen i realiteten gjordes om till en 7-årsplan med början 1978.

För första gången sedan 50-talet offentliggjordes en del av planmålen. Spannmålsproduktionen skulle öka från 285 miljoner ton 1977 till 400 år 1985. Värdet av jordbruksproduktionen skulle öka med 4–5 procent om året. Stålproduktionen skulle öka från 23 miljoner ton 1977 till 60 år 1985. Industriproduktionen skulle öka med mer än 10 procent om året. Investeringarna under de sju planåren skulle bli lika stora som under hela perioden 1949–77.

En amerikansk beräkning visade att förverkligandet av dessa mål skulle innebära en årlig ökning av Kinas BNP på ca 8,5 procent – en imponerande tillväxttakt, även om det finns ett flertal u-länder som under 60- och 70-talet haft en högre tillväxttakt. Taiwan, Hongkong, Singapore och Sydkorea är några exempel.

Men vi kan inte utgå från planen till 1985. Bara ett år efter offentliggörandet hade Kinas ledning i praktiken övergett den. Flera planmål var omöjliga att nå. Utan att ange nya mål förklarade Kinas ledning under 1979 att den tunga industrin hade expanderat på bekostnad av lätt industri och jordbruk. Stålproduktionen kunde således inte öka såsom planerats. I stället måste en ökad satsning

ske på de verkliga flaskhalsarna i industrin: energiförsörjningen och transportväsendet. Jordbruket utvecklades inte heller tillfredsställande. Större statliga investeringar inom jordbruket måste göras. Industrin måste i ökad utsträckning hjälpa jordbruket att utvecklas. De världiga planerna på import av avancerad industriutrustning från väst skars ner.

Kinas ledare fruktade att man skulle binda upp sig för snabbt för jättestat som inte var ordentligt prioriterade och att räntekostnaderna på krediterna skulle äta upp utrymmet för ytterligare import. Dessutom började de kinesiska ledarna peka på en rad brister och problem som måste lösas för att få igång en snabb tillväxt: en för hög investeringsnivå gav obalanser i ekonomin; den ekonomiska stimulansen åt bönderna för att öka jordbruksproduktionen var för liten; utan ökade insatser för att hejda befolkningstillväxten skulle levnadsstandarden inte öka nämnvärt; spridningen av ny teknik ut till företagen gick för långsamt; en kraftig lageruppyggnad av svårsålda varor avslöjade stora svårigheter att anpassa utbudet till efterfrågan.

Dessa och andra överväganden gör att man i Kina idag talar om en period av "justering, omstrukturering, konsolidering och förbättring".⁵ När den perioden (1979–81) är över, sade kinesiska ledare, skulle moderniseringsarbetet gå ännu snabbare.

Är det mer än en from förhoppning?

⁴ Planmålen offentliggjordes vid folkkongressens sammanträde i mars 1978 (se *Peking Review*, nr 10, 1978, Hua Kuo-fengs rapport). Den beräknade BNP-ökningen utifrån planmålen återfinns i R. Dernbergers och D. Fastenests artikel i *China's economy post-Mao*, Washington, 1978.

⁵ Kinesiska artiklar om "justeringspolitiken" har varit förvånansvärt vaga. En orsak till detta kan vara att justeringspolitiken redan från början var mer en andhämtning för att hitta en ny politik än en redan formulerad politik. Ett försök att sammanfatta den kinesiska synen på justeringspolitiken 1979 görs av Roland Berger i *Kinarapport*, nr 2, 1980.

Frågan är befogad. Under 1980 har det framkommit att "justeringsperioden" beräknas pågå ytterligare ett år, dvs även 1982. Arbetet med en ny, justerad 10-årsplan till 1990 blir förmodligen inte klart 1980 utan först 1981. Deng Xiaopings uttalande i år om att kinesens levnadsstandard år 2000 ska vara i nivå med västeuropéens på 50-talet andas politiskt utspel i ett läge av besvärlig omprövning.

Omprövningen blottar också styrka

Övergivandet av de stolta planerna från 1978 var dock inte helt oväntat. Flera ekonomer i väst hade med stor trafösäkerhet förutspått svårigheterna att genomföra planen till 1985.⁶ De problem de pekade ut är delvis desamma som nämndes ovan och som Kinas ledning nu försöker komma till rätta med.

De svårigheter kineserna nu redovisar – såsom flaskhalsar i produktionen – är också de man kan vänta av ett u-land som ställer in sig på snabb tillväxt. Det finns en stark vilja att pröva nya grepp för att främja tillväxten, inga ideologiska begränsningar tycks hindra experimentlustan. Det finns också en strävan att självkritiskt pröva tidigare ekonomiska riktlinjer och resultat – från "det stora språnget" 1957–58 och framåt.

Tillsammans visar detta en koncentration på uppgiften att underlätta ekonomisk tillväxt som inte förekommit tidigare i folkrepublikens drygt 30-åriga historia. Det talar således för att Kina skulle kunna lyckas nå en högre ekonomisk tillväxt framöver än under 60-talet och 70-talet – även om Kina inte uppnår en tillväxttakt på 8,5 procent som moderniseringsplanen till 1985 förutsatte.

Tillväxten under kulturrevolutionen

Den självkritiska prövningen har också blivit förenklade fördömanden av vad

som åstadkommit. Det tycks gälla den 10-åriga perioden av kulturrevolutionen 1966–76. Sedan något år tillbaka förklarar Kinas ledning att kulturrevolutionen inte bara var en politisk utan även en ekonomisk katastrof.

Det är svårt att få det påståendet att stämma med fakta.⁷ Det nya Kina har bara genomlidit en period som kan kallas ekonomisk katastrof. Det var åren 1959–61. Det berodde på en felaktig ekonomisk politik i kombination med tre år av svår missväxt och ett tvärstopp 1960 av överföringen av industriutrustning och teknologi från Sovjet. Jämfört med dessa år hade de två perioderna av politisk oro under kulturrevolutionen, 1967–68 och 1974–76, en liten negativ inverkan på den ekonomiska tillväxten. Åren däremellan, 1969–73, präglades dessutom av en snabb tillväxt.

Beräkningar av den genomsnittliga tillväxten av BNP pekar mot 5,5–6,0 procent under kulturrevolutionen.⁸ Det är en något lägre tillväxt än under 50-talet. Det i sin tur kan kanske sättas i samband med att Kina under kulturrevolutionen exporterade strategisk industriell och militär utrustning i mycket stor omfattning (bla till Vietnam och Albanien) samt med byggandet av Tanzam-järnvägen. Importen av industriell utrustning var däremot liten. På 50-talet var situationen den motsatta. Då var Kina storimportör av industriell och militär utrust-

⁶ Se tex R. Dernbergers och D. Fastenests nämnda artikel samt Nai-Ruenn Chens artikel i *China's economy post-Mao* (se not 4 ovan).

⁷ Det överdrivna omdömet om kulturrevolutionens ekonomiska resultat tonas dock ned i en del artiklar skrivna av ledande ekonomer. Ett exempel är Xue Muqiaos sammanfattande artikel om Kinas ekonomiska utveckling under 30 år, "30 years of hard struggle", översatt till engelska i *Eastern Horizon*, Hongkong, nr 11, 1979.

⁸ Se tex A. Ecksteins beräkning av tillväxten 1966–74 i *China's economic revolution*, Cambridge University Press, 1977, och *World Bank Atlas 1978* för åren 1975 och 1976.

ning från Sovjet och Östeuropa. Motsvarande export var däremot obetydlig.

Flertalet ekonomer är överens om att importen av industriell utrustning hade en avgörande inverkan på Kinas snabba ekonomiska tillväxt på 50-talet. Det här leder till slutsatsen att tillväxten under kulturrevolutionen inte alls var dålig med hänsyn till omständigheterna. Nu råder i Kina en större politisk stabilitet än under kulturrevolutionen. Exporten av strategisk industriell och militär utrustning har minskat drastiskt. I stället har importen av avancerad teknologi ökat kraftigt. Det tyder på att de yttre förutsättningarna för en snabb ekonomisk tillväxt efter kulturrevolutionen är bättre än under 60- och 70-talen.

Effekter av kulturrevolutionen

Det existerar emellertid en vitt spridd besvikelse i Kina över dess ekonomiska utveckling under kulturrevolutionen. Jag kan se minst två orsaker till detta.

För det första har länder och områden i Kinas närhet, med traditionellt täta kontakter och kulturell släktskap med Kina, haft en mycket snabbare ekonomisk utveckling under 60- och 70-talen än Kina. Det gäller Taiwan, Hongkong, Singapore, Japan och Sydkorea men även Nordkorea och Indonesien. Skillnaderna i ekonomisk tillväxt och utveckling förstoras säkert genom de många utlandskineser som har kontakt med Kina. Stora grupper i Kina kan därför lätt ha fått intrycket att Kina har hamnat alldeles på efterkälken i ekonomiskt avseende under kulturrevolutionen.

Att en så begränsad jämförelse inte är rättvisande för Kina är uppenbart. I det här sammanhanget är det dock ovidkommande. Dessa tankar tycks ha gått långt upp i ledningen, trots att man där borde veta bättre. Där spelar emellertid även andra faktorer in. Man är väl medveten om att en smidig politisk återförening av

Hongkong, Macao och Taiwan med Kina förutsätter en mycket god ekonomisk utveckling i Kina. På liknande sätt hänger givetvis Kinas inflytande och anseende i Asien och världen i övrigt samman med Kinas fortsatta ekonomiska utveckling. I det avseendet var den ekonomiska tillväxten under kulturrevolutionen kanske en besvikelse.

För det andra tycks levnadsstandarden inte ha ökat särskilt mycket under kulturrevolutionen, varken i städerna eller på landsbygden. Det har skapat ett kraftigt tryck underifrån för att åstadkomma snabba ekonomiska resultat. I det perspektivet blir lätt hela kulturrevolutionen en besvikelse.

Det kraftiga fördömandet under senare år av kulturrevolutionen är samtidigt vagt och kritiken saknar ofta konkretion – särskilt på det ekonomiska området. Den tvetydiga hållningen döljer problem som kineserna inte gärna talar om. Kulturrevolutionen misslyckades uppenbarligen med att integrera de kadrer (dvs tjänstemän) och partimedlemmar som tillkom under kulturrevolutionen med dem som fanns före. Äldre kadrer, partimedlemmar och intellektuella som kritiserades och t o m förföljdes under kulturrevolutionen har säkert svårt att se några försonande eller positiva drag med denna period. Landet är emellertid i akut behov av dessa gruppers tjänster för att förverkliga moderniseringsprogrammet. Många av dem har också återinträtt på ledande poster i partiet och i staten på alla nivåer. Kulturrevolutionens kritiker har således fått stort svängrum. Samtidigt skulle en djupare kritik av kulturrevolutionen säkert leda till att stora motståndningar blossade upp i partiet och bland Kinas kadrer. Dessa spänningar är inte lösta 1980 och kan ta lång tid att minska. De utgör – tillsammans med besvikelse och missnöje efter kulturrevolutionen bland ungdomsgrupper i städerna – det största hotet mot stabiliteten i

Kina i dag. Därmed finns också risken för en störande inverkan på satsningen på ekonomisk tillväxt.

Även om kulturrevolutionens omedelbara inverkan på ekonomin varit begränsad är det möjligt att Kinas ekonomi tillfogades indirekta och långsiktiga skador som kan verka dämpande på den ekonomiska tillväxten under flera år. Utvecklandet av ett modernt rättsväsen med administrativ och ekonomisk lagstiftning avstannade under denna period. Det vetenskapliga och tekniska utbytet med omvärlden var mycket begränsat. Förutsättningarna för fritt vetenskapligt arbete och debatt var dåliga. Försöken att bygga upp moderna massmedier för nyhetsinformation och folkupplysning kom av sig under de intensiva politiska kampanjerna. Den centrala samordningen av landets resurser var bristfällig. Den långsiktiga utvecklingsplaneringen låg helt nere. En del av dessa brister kan också ta lång tid att reparera.

Bristerna tyder också på att kraven på resultat från administratörer, tjänstemän, forskare m m var alltför låga under kulturrevolutionen. De ständiga politiska kampanjerna kan ha blivit en välkommen ursäkt för att skjuta upp arbetet med att lösa viktiga men svåra samhällsproblem. Effektiviteten i Kinas politiska och administrativa system sjönk uppenbarligen under kulturrevolutionen. Det kanske är det allvarligaste hindret framöver för att genomföra en politik för snabb tillväxt.

Trots denna reservation bör Kinas ekonomiska tillväxt kunna bli högre under 80-talet än under 60- och 70-talen. Det skulle betyda en årlig BNP-tillväxt på minst 6-7 procent under 80-talet.⁹ Under 90-talet kanske exploateringen av Kinas rika men svåråtkomliga naturtillgångar späder på tillväxten ytterligare. Internationellt sett är det en ganska hög tillväxttakt. Den är i runda tal mer än dubbelt så stor som Indiens under efter-

krigstiden. Om denna tillväxttakt är tillräckligt hög för att tillgodose de högt ställda förväntningarna hos Kinas ledare och befolkning är däremot inte alls säkert.

Utrikesekonomisk omorientering

Kinas utrikeshandel fungerar väsentligt annorlunda än i länder med marknadsekonomi. I princip är den en restpost i den samhällsekonomiska planeringen. Kinas utrikeshandel har dessutom länge varit unik bland världens u-länder genom att den varit så begränsad – relativt sett.¹⁰ Sedan mitten av 60-talet gjorde Kina sig känt som landet utan upplåning, investeringar eller bistånd från andra länder.

En begriplig orsak till denna strama politik var erfarenheterna från det ekonomiska samarbetet med Sovjet och östblocket under 50-talet. Inflödet av kapital och teknologi avslutades tvärt 1960 när Kina inte ville följa Sovjets uppmjukade politik mot USA. Den viktiga kapitalimporten kunde bara i begränsad utsträckning ersättas med motsvarande import från Västeuropa. För Kina fanns ingen annan politik än att göra dygd av nödvändigheten och proklamera självtilit i den ekonomiska uppbyggnaden.

Skapandet av OPEC, 77-gruppen och sedan kraven på en ny ekonomisk världsordning var tecken på att styrkeförhållandet mellan u-länder och i-länder förändrades under 60-talet och början av 70-talet. Det observerades av Kina och influerade den bekanta teorin om de tre världarna. Kinas egen politiska isolering

⁹ Jamför Dernbergers och Fastenfests "pessimistic forecast" i op cit, sid 33.

¹⁰ Den totala utrikeshandeln (både export och import) som del av BNP har beräknats till ca 5 procent, 1978. Motsvarande siffra för Indien var 13 procent, för Sovjet 16 procent, Sydkorea 69 procent och Taiwan 100 procent. Se *Asia Yearbook 1980*, sid 10, Hongkong.

i början av 60-talet var tio år senare ett minne blott genom de nya kontakterna med USA, Japan och Västeuropa samt inträdet i FN 1971. De nya politiska kontakterna ledde emellertid inte direkt till motsvarande språng i de ekonomiska kontakterna.

Det språnget dröjde till ett par år efter kulturrevolutionens slut 1976. Liksom i början av 70-talet ökade utrikeshandeln 1977 och 1978 genom en balanserad ökning av export och import utan upplåning. För att förverkliga moderniseringsplanerna såg det emellertid 1978 ut som om Kina skulle överge sin restriktive hållning till utländsk upplåning, så att importen kunde öka snabbare. Så skedde dock inte.

Under våren 1979 blev det uppenbart att Kina inte kunde fullfölja alla de preliminära importkontrakten på nyckelfärdiga industriläggningar från Japan, USA och Västeuropa. Samtidigt kom förnyade kinesiska uttalanden om att importutrymmet skulle begränsas av exportens utveckling. Principen om självtillit betonades åter. Det utlöste givetvis besvikelse i utländska affärskretsar. Drömmen om jättemarknaden gick i kras.

Nya utrikesekonomiska förbindelser

De kortsiktiga motgångarna bör dock hållas isär från möjligheterna på längre sikt. I själva verket fortsatte utrikeshandeln att öka kraftigt 1979, ca 30 procent i löpande priser. Kinas utrikesekonomiska orientering har samtidigt utvecklats mer målmedvetet och med större inriktning på långsiktigt samarbete än tidigare.¹¹

De avbrutna importplanerna påskyndade sokandet efter andra former av teknologiöverföring som inte lika direkt tärde på det utrymme för import som exporten ger. Samägda företag, kompen-

sationshandel, reexport, gemensam produktion är några av de samarbetsformer Kina nu försöker utveckla. Kinas första lag om *joint ventures* trädde i kraft den 1 juli 1979 och ska följas av lagar som reglerar skattefrågor, vinsthemtagning, patentfrågor m.m. Efter att ha sneplat på bl a Taiwans och Sydkoreas exportzoner börjar nu kinesiska myndigheter att skapa särskilda ekonomiska zoner med förmåner och utbyggd service för de utländska företag eller *joint ventures* som etablerar sig där. Kina erbjuder t o m export av arbetskraft till projekt såsom vägbyggen i arabvärlden.

Trots den uttalade viljan att balansera importen mot exporten även på kort sikt börjar Kina försiktigt utnyttja de långa krediter som Japan, USA och Västeuropa mer än gärna ställt till Kinas förfogande. Kinas inträde i internationella valutafonden och världsbanken nyligen (i stället för Taiwan) stärker intrycket att Kinas internationella upplåning kan bli betydande, när Kinas ledning blir hemmastadd i alla de system och institutioner som reglerar den internationella ekonomin.

En nyhet är också att Kina försiktigt ruckar på statens utrikeshandelsmonopol. Särskilt kustprovinserna i södra Kina (Guangdong och Fujian) ges befogenheter att själva bedriva utrikeshandel och besluta om mindre samverkansprojekt med utländska företag. Ett viktigt skäl för denna politik är att locka utlandskinesiska företag att satsa på Kina. Här finns också återföreningspolitiken

¹¹ En kortfattad beskrivning av Kinas aktuella utrikeshandelspolitik och organisation finns tex i *China: A Business Guide*, Jetro and Press International, Tokyo, 1979. Förändringar pågår dock fortfarande av särskilt organisationen av de nya samarbetsformerna med utländska företag. Det medför att aktuella översikter lätt blir inaktuella vad gäller detaljer. Just dessa förändringar följs dock noga upp av de många, oftast Hongkong-baserade, tidskrifter om Kina som riktar sig främst till västerländska exportföretag (se appendix).

mot först Hongkong och Macao och senare Taiwan med i bilden.

Det viktigaste skälet till den nya utrikesekonomiska orienteringen är att man vill öka teknologiöverföringen från väst för att stimulera den ekonomiska tillväxten. Det målet bör Kina kunna förverkliga åtminstone de närmaste åren, eftersom Kina utnyttjar helt nya möjligheter som man tidigare avstod ifrån av ideologiska skäl. Att Kina också kan bli attraktivt att investera i beror inte bara på den stora kinesiska marknaden. Då lönenivån börjar stiga i Sydkorea, Taiwan och Hongkong etc kan tillverkningsföretag med behov av okvalificerad arbetskraft vara benägna att söka sig till nya länder med lägre löneläge, såsom Kina. Kinas stora fyndigheter av olja och mineraler är också anledning till utländska investeringar.

Kina — en socialistisk marknads-ekonomi?

Ett stort intresse riktas nu mot de nya marknadsekonomiska experimenten i det planhushållande Kina. Intresset är befogat. Under 60-talets första hälft kritiserade Kinas ledning skarpt de ekonomiska reformerna i Östeuropa såsom uttryck för kapitalism. Jugoslavien var i den kinesiska propagandan skolexemplet på en socialistisk stats kapitalistiska urartning. Nu har Kinas ledning gjort en helomvändning. Jugoslavien har blivit en viktig inspirationskälla för kinesiska strukturreformer. Östeuropeiska "exil-ekonomerna", t ex Ota Sik, gästar Kina för att förklara de ekonomiska reformerna i Tjeckoslovakien, som blev en del av "Pragvåren" 1968. Den kinesiske ekonomen Sun Yefang, som på 50- och 60-talet spelade en liknande roll som den sovjetiske ekonomen Jevsej Liberman, tvingades avgå från sin tjänst 1964 och sattes i fängelse under flera år av kulturrevolutionen. Han är nu åter i arbete och

hyllas som en hjälte. Dagens ledande ekonomer säger dock klart ifrån att hans förslag till ekonomiska reformer i slutet av 50-talet och början av 60-talet inte är tillräckligt långtgående!¹²

Om man ska gå efter vad kinesiska ekonomer och politiker uttalar idag, kommer Kina snart att ha lämnat Ungerns långtgående ekonomiska reformer bakom sig och bli en variant av den jugoslaviska marknadsmodellen. Det finns emellertid ett stort gap mellan bilden i kinesiska massmedia och det verkliga läget för de ekonomiska reformerna. Fler-talet reformer är ännu på experimentstadiet och ganska försiktiga.¹³ Klyftan mellan ord och handling är till viss del en säregenhet i kinesisk reformpolitik. Det finns sedan länge en administrativ decentralisering som inte har någon motsvarighet i Östeuropa. Provinser och lägre enheter får själva lösa många frågor och uppmuntras till omfattande experimentverksamhet på olika samhällsområden. När experimenten får regeringens stöd och skall utvidgas till andra provinser, folkkommuner etc får de omfattande propagandastöd. Kinesiska massmedia ger då ofta en bild av hur de nya

¹² Se Ma Jiajus anmalan av Sun Yefangs bok *Theoretical questions of the socialist economy* (hittills endast på kinesiska) i *Social Sciences in China*, nr 1, 1980. Att åsikterna om strukturreformerna är delade, och tillåts vara delade, framgår bla av Gao Zhihuas inledande artikel "Current Ideas" i samma nummer.

¹³ Om behovet av strukturreformerna har det dock skrivits mycket sedan 1978. En rad artiklar av ekonomer har publicerats i den engelskspråkiga *Peking Review* (*Beijing Review* sedan 1979). "Stridssignalen" för kravet på reformer blev ett tal i juli 1978 av Hu Chiao-mu (Xu Qiaomu), president för samhällsvetenskapsakademien, som återgavs i *Peking Review* nr 45, 46 och 47, 1978, under titeln "Observe economic laws, speed up the four modernizations". En aktuell redogörelse för hur ledande ekonomer beskriver reformbehovet för företagen är artikeln av Xue Muqiao (bl a ledare för institutet för ekonomisk forskning vid statens planeringskommission), "On reforming the economic management system" i nr 5, 12 och 14, 1980, i *Beijing Review*.

reformerna sprider sig som en prairiebrand. I själva verket kan det dröja flera år från det att reformen officiellt sägs gälla till dess den är genomförd – om den inte har förändrats eller reviderats under tiden. I fråga om de ekonomiska reformerna har dock kinesiska ledare uttryckligen förordat ett stegvis genomförande.

År 1979 ingick ca 2 600 industriföretag i ett stort regeringslett experiment som stegvis har utvidgats.¹⁴ Företagen har bl a fått ökade befogenheter att sköta sina finanser, materialhantering och personal. De tillåts sälja sina produkter på egen hand – utöver uppfyllandet av målet i planen. De får behålla en del av vinsten för fri disposition (2–20 procent beroende på bransch). Den har tidigare oavkortad levererats in till staten.

Stegen mot ökad frihet för företagen är ännu små och i flera fall mindre än motsvarande ekonomiska reformer i Östeuropa på 60-talet. För kinesiska förhållanden innebär de både viktiga förändringar och något helt nytt. Mångfalden av åtgärder i samma riktning under de fyra åren sedan kulturrevolutionen avslutades talar för att det kan bli stora inslag av marknadsekonomisk styrning.

De första åtgärderna efter 1976 var egentligen en normalisering efter kulturrevolutionen. Då återinfördes en rörlig bonus utöver den fasta industriarbetarlönen, kraven på vinst och ekonomiska resultat återkom osv. Det var först 1978

som helt nya förslag framfördes och fick stöd av ledande politiker och ekonomer. Det gällde förslag såsom decentraliserade ekonomiska beslut till företagen, försök att uppmuntra bildandet av kooperativa företag i städerna, nedläggning av olönsamma företag, ökad specialisering bland producerande företag, införande av lån med ränta på investeringar och arbetande kapital i företagen, fri utbildning på vissa investeringsvaror m m. Sedan 1978 har sådana förslag, experiment och reformer kommit i en jämn ström.

Erfarenheterna från Östeuropa visar att strukturreformer som syftar till marknadsekonomiska inslag i planekonomier är svåra att genomföra och tar tid. Det är en öppen fråga hur mycket tålmod Kinas politiker har idag. Det finns stora förväntningar på resultat i form av snabbare ekonomisk tillväxt. Frågan är nu om dessa förväntningar kan infrias tillräckligt snabbt.

¹⁴ I ett telegram från Kinas nyhetsbyrå den 22 juli 1980 (Xinhua Stockholm Office, Bulletin nr 176-80) talas nu om att 6 000 industriföretag deltar i forsöket. De utgör 16 procent av antalet statsägda industriföretag i Kina. Forsöksföretagens produktionsvarde utgör 60 procent av det totala produktionsvärdet i industrin. De bidrar dessutom med 70 procent av den totala vinstsumman från industrin, enligt telegram. I den nya tidskriften *Social Sciences in China*, nr 1, 1980, kan man läsa om de första experimenten med decentralisering till företagen, "Investigation Report: Enterprises in Sichuan Province Acquire Greater Independence".

APPENDIX

Statistik och information från Kina

Statistik började åter offentliggöras i större omfattning 1978 – efter ett uppehåll på 18 år. Den ganska magra kommunikén från State Statistical Bureau för produktionsåret 1978 utvidgades väsentligt för 1979 (se *Beijing Review*, nr 28, 1979, samt nr 19 och 20, 1980). Fortfarande är dock den offentliggjorda statistiken mindre omfattande än vad som är van-

ligt i Östeuropa. Begränsningen beror antagligen framst på tvekan att offentliggöra statistik och inte brist på statistiska uppgifter. Det drojer således innan gissningarnas tid är helt förbi. Genom bl a Kinas inträde i Verldsbanken kan dock den årliga ekonomiska statistiken komma att öka avsevärt.

Den statistik som presenterats har i stort

accepterats internationellt. Få betvivlar de kinesiska myndigheternas strävan idag att presentera en rättvisande statistik. Ett speciellt problem är dock den slarviga (och delvis okunniga) behandlingen av statistik i kinesiska massmedia. Kinesiska massmedia har svårt att anpassa sig till de nya – och större – kraven efter kulturrevolutionen. Det galler i särskilt hög grad lägesrapporter från olika samhällsområden som lätt förenklas och ofta rubriceras som "stora framgångar". En förbättring tycks dock vara på väg.

Informationsvolymen på utländska språk ökar men är fortfarande begränsad. Den viktigaste tidskriften är fortfarande *Beijing Review*, en veckotidskrift på bla engelska. Viktigare dokument och uttalanden samt material från kinesiska massmedia blandas med försök att för en utländsk publik förklara den kinesiska politiken. Tidskriftsledningen tvekar i viss utsträckning inför uppgiften att redovisa den kinesiska samhällsdebatt som vuxit fram under senare år. Längre debattartiklar av experter och högre tjänstemän tillsammans med insändare i de stora officiella tidningarna ger en fylligare bild av kinesisk politik och kinesiskt samhällsliv än tidigare. Denna tvekan att översätta material, som ändå sprids på kinesiska till utlandet, har under senaste året blivit ett problem för den officiella kinesiska nyhetsbyrån (se t ex Xinhua Stockholm Office's dagliga bulletiner på engelska). Dess inrikesrapportering har nästan tynat bort. Det finns planer på att starta en daglig engelskspråkig tidning i Peking med material framst från den officiella *Folkets Dagblad (Renmin Ribao)*. Det kommer förhoppningsvis att göra kinesisk samhällsdebatt mer tillgänglig. Massmedias oklara roll efter de senaste årens politiska förändringar medför att direktkontakt med olika kinesiska företrädare kan ge väsentlig kompletterande information. En hel del av de uppgifter som förmedlas på detta sätt fångas upp av journalister och specialtidskrifter i bla Hongkong och USA.

Ekonomisk debatt och forskning

De ekonomiska vetenskaperna står nu högt i kurs i Kina. Möjligheterna att följa den vetenskapliga debatten och forskningen är dock begränsad för den som inte kan kinesiska. En ny tidskrift på engelska *Social Sciences in*

China har dock ökat möjligheterna något. Dess första nummer (nr 1, 1980) domineras av artiklar av ekonomer. "The international division of labour and China's economic relation with foreign countries" samt "The theory of an enterprise-based economy" heter två artiklar som antyder intresse bland kinesiska ekonomer att söka nya vagar. Material hamtas från specialtidskrifter om ekonomi som *Jingji Yanjiu* (Ekonomiska studier), som är tillgängliga för utlandet, men enbart på kinesiska. Att samhällsvetenskaperna nu fått en gemensam tidskrift på engelska – och inte flera olika – beror säkert främst på den begränsade översättningskapaciteten.

Information och tidskrifter utanför Kina

Det finns ett stort utflode från främst Hongkong och USA av tidskrifter och böcker som berör Kinas ekonomi. En speciell och växande kategori är de många företagsinriktade tidskrifterna. Tyngdpunkten på branschriktade framtidsgissningar och nyheter för marknadsplanerare kan dock gora dessa tidskrifter svårsmälta för den som vill ha översikt och perspektiv. Det galler tex *China Trade Reporter*, *Business China* och *The China Letter* – utgivna i Hongkong. Mer värdefull information kan då hämtas i *The China Business Review* utgiven i Washington.

Det skulle fora för långt att göra en översikt av florans av tidskrifter och böcker. En del av den aktuella litteraturen finns dessutom omnämnd i notföreteckningen. Kanske bör man varna för att uppmärksamma bara den mest aktuella litteraturen. Det politiska nyhetsintresset för Kina överdriver lätt de faktiska förändringarna i landet. Två exempel kan illustrera. De aktuella förändringarna av Kinas ekonomiska struktur och institutioner blir lättast begripliga med A. Donnithornes grundläggande studie *China's economic system*, London, 1967. De kinesiska företagens problem och kravet på reformer i dag beskrevs och analyserades egentligen redan av Barry M. Richman i *Industrial Society in Communist China*, New York, 1969. Richmans valformulerade oro för den ledande företagspersonalens kringskurna handlingsramar och bristande kompetens har en profetisk klang i perspektivet av de problem som man nu söker lösa i Kina.